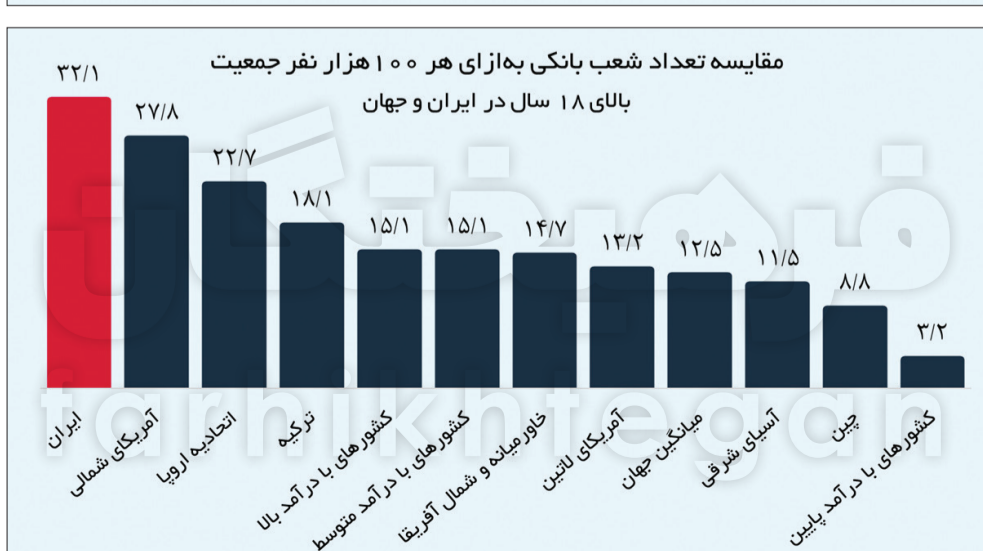
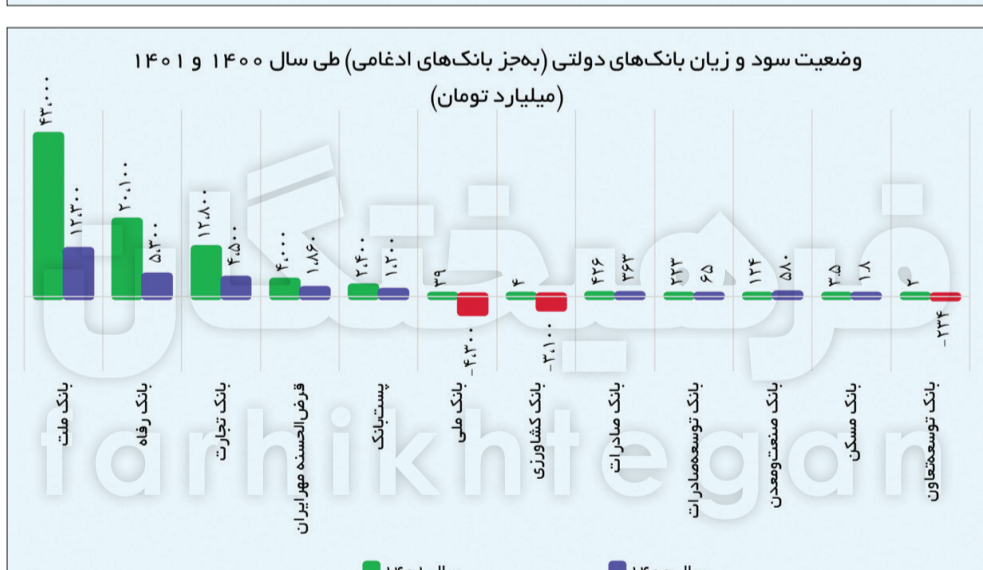
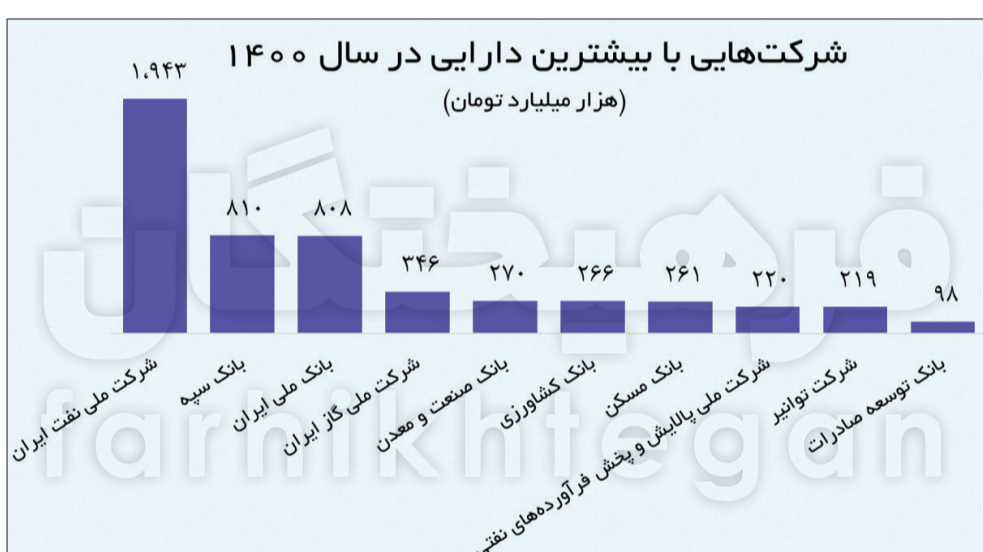
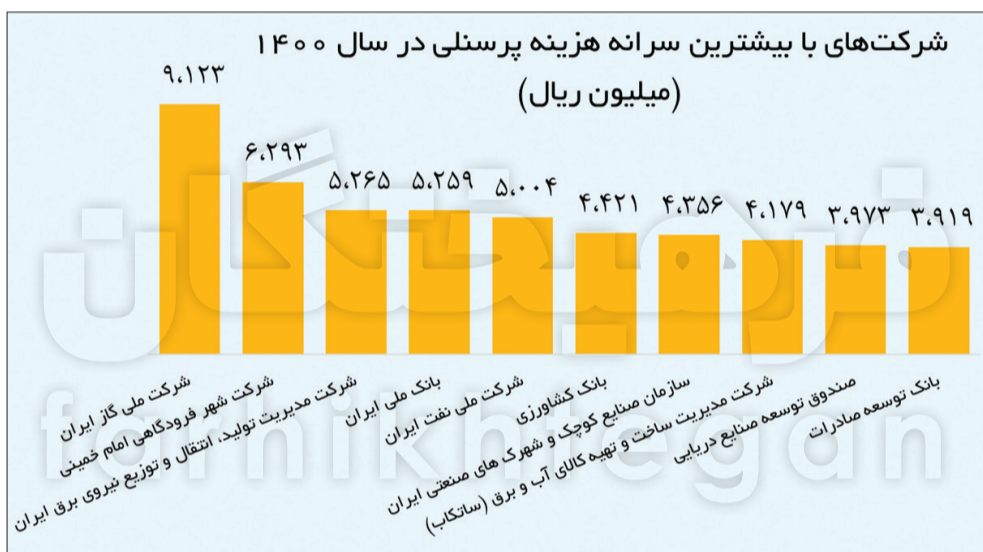
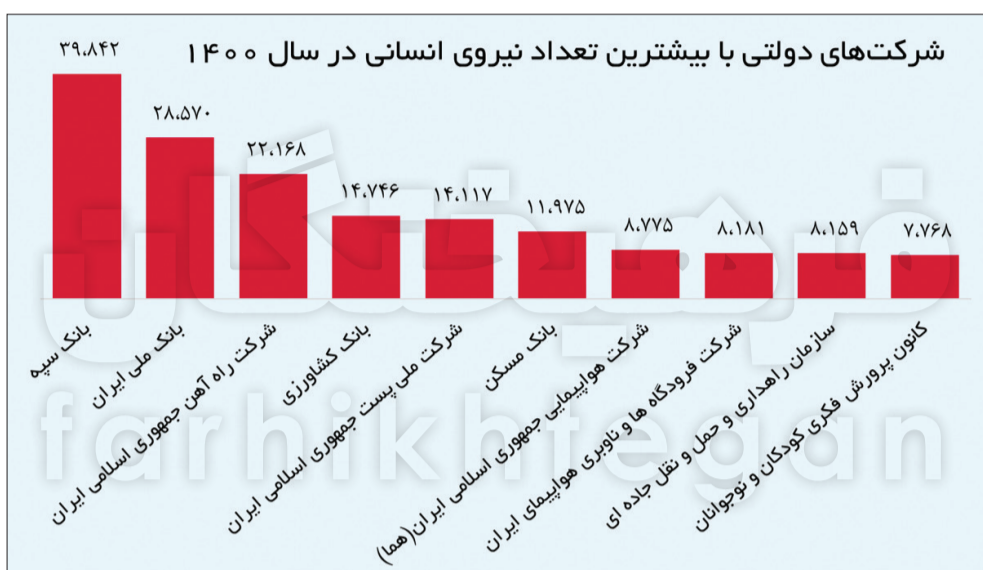

سومین گزارش عملکرد شرکت‌های دولتی چه می‌گوید؟

بانک‌ها، نفت و گاز در اتاق شیشه‌ای

ماهی ۷۶ میلیون تومان ناقابل

۱۰ شرکت دولتی با بیشترین هزینه پرسنلی نیز در گزارش وزارت اقتصاد منتشر شده است. براساس این گزارش بیشترین هزینه پرسنلی در سال ۱۴۰۰ را شرکت ملی گاز ایران با ۹۱۲ میلیون تومان به ازای هر نفر در سال دارد، یعنی تقریباً ماهی ۷۶ میلیون تومان به ازای هر نفر. این درحالی است که مجموع دریافتی یک فرد متاهل مطابق قانون وزارت کار در همان سال، ۳۰ میلیون و هفتصد هزار تومان بوده است. شرکت فرودگاهی امام خمینی (ره) با ماهی ۵۲ میلیون تومان، شرکت توانیر و بانک ملی با ماهی ۴۳ میلیون تومان و شرکت ملی نفت با ماهی ۴۱ میلیون تومان در رتبه‌های بعدی هستند. سرانه بالای هزینه پرسنلی این شرکت‌ها درحالی است که اغلب آنها در استان‌های شمالی کشور و مشهد مقدس متمرکزند و مجموعه‌های تفریحی زیادی دارند که با هزینه‌های بسیار کم در اختیار کارمندان این شرکت‌ها قرار می‌گیرد.

به‌طور کلی چند نکته در این زمینه قابل بحث است. اول آنکه شرکت‌هایی مانند شرکت ملی نفت و شرکت ملی گاز با چالش‌های کمبود نقدینگی درخصوص سرمایه‌گذاری در صنعت خود دست‌وپنجه نرم می‌کنند. از سرمایه‌گذاری درخصوص بالا بردن فشار میادین نفت و گاز تا جمع‌آوری گازهای فلر و همچنین صنایع پایین‌دستی نظیر پتروشیمی‌ها و پالایشگاه‌ها. فارغ از چالش‌های نقدینه‌خواهی صنعت نفت و گاز، پرداخت نجومی به کارمندان این صنایع درحالی است که سود این شرکت‌ها از فروش منابع ملی است نه یک فعالیت کاملاً خصوصی و از این رو می‌بایست عدالت در مصارف درآمدهای آنها بیشتر مورد توجه قرار گیرد.

این موضوع در مورد بانک‌ها نیز صدق می‌کند. حضور سه بانک در میان ده دستگاهی که بیشترین هزینه پرسنلی را می‌دهند درحالی است که بانک‌ها به‌عنوان بنگاهی که حق خلق پول دارند بنگاهی که فعالیت صرفاً تولیدی می‌کنند متفاوت است. سند بدهی بانک‌ها پول حساب می‌شود و بانک می‌تواند از هیچ خلق ثروت کند. از این رو همه بانک‌ها اعم از خصوصی و دولتی باید در توزیع ثروت توجه بیشتری به عدالت داشته باشند. البته این بدان معنا نیست که اگر افراد نخبه‌ای توانستند با فکر و ایده خود در بانک‌های دولتی یا مثلاً شرکت ملی نفت، خلق ثروت کنند یا بهره‌وری را افزایش دهند پاداش نگیرند یا حقوق‌های بالایی نگیرند و این دیدگاه اساساً ربطی به عدالت ندارد اما وقتی در یک سال میانگین حقوق همه کارمندان یک شرکت دولتی ضربه و کم‌بازده، ۴۰ میلیون تومان است و حقوق کارگران حدود ۴ میلیون تومان و حقوق کارمندان اداری دولتی نیز همین حدود است به نظر یک بی‌عدالتی درحالی رخ دادن است.

رقابت تنگاتنگ بانک‌ها بافتی‌ها در دارایی

شرکت ملی نفت در رتبه نخست شرکت‌ها با بیشترین دارایی است. با توجه به اینکه شرکت ملی نفت ۴۷ شرکت بزرگ در زیرمجموعه خود دارد این برآورد کاملاً طبیعی به نظر می‌رسد. در مورد شرکت ملی گاز نیز این تحلیل صادق است. اما مجدداً حضور شش بانک در ده دستگاه دولتی با بیشترین دارایی جلب توجه می‌کند. یکی از دلایل حضور بانک‌ها را می‌توان شعبه‌های آنها در همه اقصی نقاط کشور دانست اما دلیل مهم دیگر اموال مازاد بانک‌هاست که با آنها را در قبال وثیقه تملک کرده‌اند یا راساً خریداری و سرمایه‌گذاری کردند. این درحالی است که همه این بانک‌ها با مشکل کمبود منابع روبه‌رو هستند و واگذاری دارایی‌ها یکی از راه‌حل‌های اصلاح ترازنامه آنهاست. بانک‌ها هم براساس ماده ۱۶ قانون رفع موانع تولید و هم براساس بند «ز» تبصره ۲ قانون بودجه موظفند تا اموال مازاد خود را بفروشند و عایدی آن را در عملیات‌های بانکی مانند تسهیلات‌دهی استفاده کنند. اما بانک‌ها به دلایل مختلفی این کار را نمی‌کنند یا امکان آن را ندارند. یک دلیل مهم آن است که سود حاصل از رشد قیمت دارایی‌های بانک‌ها بیشتر از سود حاصل از عملیات بانکی است و بانک‌ها می‌توانند با تجدید ارزیابی دارایی‌ها هرچند سال یکبار از زبان خارج شوند. دلایل دیگری نیز وجود دارد. برای نمونه برخی از اموال بانک‌ها آنقدر گرانقیمت است که خریدار برای آن سخت پیدا می‌شود یا اینکه برخی از اموال مشکلات حقوقی دارند و دچار چالش‌های قضایی می‌شوند.

خروج بانک‌های دولتی از زیان در سال ۱۴۰۱

نکته جالب درخصوص پربزبان‌ترین شرکت‌های دولتی آن است که ۹۹ درصد زیان کل شرکت‌های دولتی برای ده شرکت پربزبان است و سهم ۳۷۰ شرکت دیگر یک درصد است. در صدر پربزبان‌ترین شرکت دولتی شرکت مادر تخصصی بازرگانی دولتی ایران است. مهم‌ترین دلیل زیان این شرکت، تکالیفی است که دولت برعهده این گذشته که بار مالی سنگینی دارد. برای نمونه، دولت شرکت مادر تخصصی بازرگانی دولتی ایران را مأمور می‌کند تا گندم را به قیمت‌های حقیقی یا از کشاورزان خریداری کند یا از خارج کشور وارد کند ولی آرد را با قیمت‌های بازارانه‌ای در اختیار نانوایی‌های قرار دهد. اختلاف قیمت گندم و آرد هر ساله سبب کسری‌های زیادی به این شرکت خواهد شد. از طرفی حذف ارز ترجیحی و بالا رفتن قیمت ارز نیز سبب کمبود نقدینگی در این شرکت شده به‌طوری‌که این شرکت را در صدر لیست وام‌گیرندگان دستگاه‌های دولتی قرار داده است.

در رتبه دوم پربزبان‌ترین شرکت‌های دولتی، بانک سپه قرار دارد. مهم‌ترین دلیل زیان این بانک تحمیل زیان انباشته بانک‌های ادغامی به آن بوده است. زیان بانک سپه بیش از ادغام و در سال ۱۳۹۸، حدود ۱۱۰ میلیارد تومان و در آن سال بعد از بانک مسکن در رتبه ششمین شرکت زیان‌ده دولتی بوده است اما بعد از ادغام بانک‌های نظامی در بانک سپه، زیان این بانک به یکباره به ۳۲ هزار میلیارد تومان رسید که رشدی تقریباً ۳۰ برابری را تجربه کرد.

اما خبر خوب اینکه براساس اظهارات هفته‌گذشته وزیر اقتصاد در حاشیه نشست هیات دولت، زیان انباشته بانک سپه از ۳۹ هزار میلیارد تومان در سال ۱۴۰۰ به حدود هشت هزار میلیارد تومان در سال ۱۴۰۱ رسیده است. براساس گفته‌های خاندوزی همه بانک‌های دولتی از زیان خارج شده‌اند و تنها بانک سپه در زیان مانده است که تنها دلیلش اثرات ادغام بانک‌های نظامی در این بانک است. همچنین گزارش وزارت اقتصاد نشان می‌دهد در سال ۱۴۰۰ زیان بانک ملی ۴۳۰ میلیارد تومان و زیان بانک کشاورزی ۳۱۰ میلیارد تومان بوده که حالا این زیان به سود ۳۹ و ۴ میلیارد تومانی در سال ۱۴۰۱ تبدیل شده است.

محمدرضا گوهری

مهم‌ترین مانع برای ارزیابی کیفی و یکی از گلوگاه‌های فساد در این دستگاه‌ها بوده است. دولت‌ها غالباً به دلیل آنکه از شرکت‌های دولتی به‌عنوان حیاط خلوتی استفاده می‌کردند که نیروهای ستاد انتخاباتی‌شان را به آنجا بفرستند، علاقه‌ای به افزایش شفافیت این دستگاه‌ها نداشته‌اند. دلیل دیگری که انتشار اطلاعات شرکت‌های دولتی را با مانع روبه‌رو می‌ساخت روشن شدن ناکارآمدی یا ضررهای این شرکت‌ها بود. موضوعی که می‌توانست دستمایه مخالفان آنها در رقابت‌های انتخاباتی باشد. اما با روی کار آمدن دولت ابراهیم رئیسی تمام این ملاحظات سیاسی کنار گذاشته شد و دولت در جهت افزایش کارآمدی، کاهش فساد و ارزیابی دقیق و صحیح عملکرد شرکت‌های دولتی، افزایش شفافیت اطلاعات اقتصادی را در دستور کار قرار داد. این اقدام گرچه ابتدا با مقاومت برخی دستگاه‌ها و شرکت‌های دولتی همراه بود اما با تلاش‌های وزارت اقتصاد و شخص احسان خاندوزی، مقاومت‌ها شکسته شده و اولین قدم آن با انتشار صورت‌های مالی شرکت‌ها و بانک‌های دولتی آغاز شد. به عبارتی، به کنار گذاشتن ملاحظات سیاسی و با علم به هزینه‌های احتمال شفافیت اطلاعات، در این راستا قدم برداشته است و برای اولین بار در سال‌های اخیر اقدام به انتشار صورت‌های مالی بسیاری از شرکت‌های دولتی کرده است. یکی از گزارش‌هایی که اخیراً وزارت اقتصاد از شرکت‌های دولتی منتشر کرده اطلاعات جالبی درخصوص شرکت‌هایی با بیشترین هزینه پرسنلی، بیشترین نیروی انسانی، بیشترین زیان و بیشترین دارایی است. بررسی وضعیت این شرکت‌ها راهنمایی خوبی برای سیاستگذاری صحیح در شرکت‌های دولتی است.

چرا اطلاعات شرکت‌های دولتی مهم است؟

می‌توان ادعا کرد هنوز روش حکمرانی دقیقی درخصوص شرکت‌های دولتی در کشور ما وجود ندارد. با وجود آنکه بودجه شرکت‌های دولتی هر ساله در کنار بودجه عمومی در مجلس شورای اسلامی به تصویب نمایندگان مجلس می‌رسد اما تفاوت‌های زیادی میان بودجه عمومی و بودجه شرکت‌های دولتی وجود دارد. برخلاف بودجه عمومی، نمایندگان مجلس تقریباً هیچ بحثی درخصوص اعداد و رقم بودجه شرکت‌های دولتی نمی‌کنند و اعداد بودجه شرکت‌های دولتی تنها به اطلاع نمایندگان مجلس می‌رسد. در واقع نمایندگان مجلس اگر بخواهند درخصوص اعداد بودجه شرکت‌های دولتی بحثی هم بکنند بی‌فایده است، زیرا اهمیت این شرکت‌ها با دستگاه‌های اجرایی متفاوت است و می‌توانند یک ماه بعد از تصویب قانون بودجه در مجلس، بودجه خودشان را کاملاً تغییر دهند. از این رو بسیاری از کارشناسان بودجه معتقدند به جای آنکه مجلس شورای اسلامی، بودجه شرکت‌های دولتی را تصویب کند، عملکرد آنان را بررسی کند، زیرا نمایندگان مجلس اساساً حسابدار نیستند و این امر بر عهده نهادهای دیگری است؛ مثلاً مجلس شورای اسلامی به جای بررسی بودجه شرکت ملی نفت، عملکرد این شرکت را با پرتوهای آرایه‌مقیاسه کند و در صورت نیاز تذکراتی به وزیر نفت بدهد یا عملکرد شرکت بازرگانی دولتی را با عملکرد نهادهای مشابه آن با دیگر کشورها مقایسه کند. از این رو است که گزارش عملکرد شرکت‌های دولتی اهمیتی مضاعف می‌یابد.

بانک‌ها سردمدار بیشترین پرسنل

مطابق گزارش وزارت اقتصاد در سال ۱۴۰۰، حدود ۷۰ درصد کارمندان شرکت‌های دولتی در ۱۰ شرکت و ۳۰ درصد کارمندان در ۳۷۰ شرکت دیگر دولتی مشغول به کار هستند. بانک سپه، بانک ملی و شرکت راه‌آهن رتبه‌های اول تا سوم بیشترین تعداد نیروی انسانی را دارند. نکته جالب در این زمینه آن است که از ۱۰ شرکت اول، چهار بانک وجود دارند. رتبه‌های اول، دوم، چهارم و ششم به ترتیب برای بانک‌های دولتی سپه، ملی، کشاورزی و مسکن است. علت این امر وجود تعداد شعب بالای بانک‌ها در کشور است. براساس آخرین آمار بانک مرکزی، درحال حاضر ۱۹ هزار و ۲۴۶ شعبه بانکی در کشور وجود دارد. برای فهم بهتر بالا بودن تعداد شعب بانک‌ها می‌توان به مقایسه تعداد شعب بانکی به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر در ایران و کشورهای دیگر پرداخت. در ایران به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر حدود ۳۲/۱ شعبه وجود دارد، درحالی که این نسبت در کشورهای آمریکای شمالی ۲۷/۵، در کشورهای اروپایی ۲۲/۷، و میانگین جهانی آن ۱۲/۵ شعبه است. درخصوص بانک سپه که رتبه نخست را دارد باید توجه کرد که مهم‌ترین دلیل این موضوع ادغام بانک‌های «انصار»، «قوامین»، «حکمت ایرانیان»، «مهر اقتصاد» و «موسسه اعتباری کوثر» در بانک سپه است. در واقع تعداد کارمندان بانک سپه در سال ۱۳۹۸ و پیش از ادغام ۱۶۷۵۴ نفر بوده است اما بعد از ادغام یکباره به ۴۰۴۱۱ نفر در سال ۱۳۹۹ رسید. در سال ۱۴۰۰ نیز به ۳۹۸۴۲ نفر رسیده است. در مجموع شاید سال‌ها قبل و در شرایطی که نظام پرداخت به این شکل گسترده و الکترونیک نبود، وجود شعب بانک‌ها در سراسر کشور امری الزامی بود اما با توجه به تحولات تکنولوژی در نظام پرداخت به نظر می‌رسد باید برای بهره‌وری بیشتر به‌سوی کاهش تعداد شعب حرکت کنیم.

شرکت راه‌آهن، پست، هواپیمایی جمهوری اسلامی و شرکت فرودگاه‌ها هم در میان ۱۰ شرکت با بیشترین پرسنل هستند که مهم‌ترین دلیل آن را می‌توان در مسئولیت آنها برای ارائه خدمات به اکثر شهرهای کشور دانست، اما وجود کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان در میان ۱۰ رتبه بالا قابل توجه است. به نظر می‌رسد مهم‌ترین دلیل این موضوع وجود کانون زبان ایران باشد که بعد از انقلاب در کانون پرورش فکری ادغام شد. کانون زبان ایران در ۱۰۰ شهر با بیش از ۲۷۰ مرکز آموزشی فعالیت می‌کند و ۲۷۶۶ مدرس حق‌التدریس دارد. با وجود اینکه آموزشگاه‌های زبان خصوصی بسیاری در سال‌های اخیر تأسیس شده‌اند و درآمدهای زیادی دارند اما کانون پرورش فکری با وجود داشتن مالکیت کانون زبان ایران، طبق آخرین صورت مالی منتشر شده، در سال مالی ۱۴۰۰ نه‌تنها سود نکرده است، بلکه ۴۵۴ میلیارد تومان زیان خالص قبل از کمک دولت داشته و حدود ۳۳۹ میلیارد تومان نیز از دولت کمک گرفته است.